

*Ze studiów islamistycznych:*

**Herman Steiglecker**, Die Glaubenslehre des Islam. 1 Lieferung Vortragen und spekulative Dogmatik, München 1959, str. 1—160; 2 Lieferung: Die geoffenbarte Dogmatik, München 1960, str. 161—320; 3 Lieferung: Die geoffenbarte Dogmatik, München 1961, str. 321—560; 4 Lieferung: Die geoffenbarte Dogmatik, München 1962, str. XXIV + 561—834.

Celem obszernego i wyczerpującego tematykę zasad dokrynalnych islamu dzieła Stiegleckera jest udostępnienie orientalistom, islamistom, historykom religii, religioznawcom i teologom możliwie wiernego wglądu w religię Mahometa. Zamiarem autora było obiektywne, bezstronne i sprawiedliwe przedstawienie podstaw religii muzułmańskiej

w takim świetle, w jakim oglądana jest ona przez wiernego muzułmanina, traktowanego nie jako przeciwnika ideologicznego, lecz jako równouprawnionego partnera w dyskusji. Autor zastrzega na wstępie, że zamierza uniknąć wszelkich osobistych wniosków czy uwag krytycznych, ograniczając się wyłącznie do zobrazowania poglądów doktrynalnych islamu. Jakkolwiek z okazji przytaczania argumentacji zmierzającej do wykazania słuszności tych czy innych tez dogmatycznych i apologetycznych autor szkicuje dyskusje i polemiki między stroną muzułmańską i nie-muzułmańską, to jednak poprzestaje na samym referacie poglądów muzułmańskich unikając przytaczania zarzutów pod adresem doktryny islamu. Przedstawione są przeto w książce poglądy, dowody i przeciw-argumenty muzułmanów niezależnie od tego, czy i w jakim stopniu są one rozumiane i uznawane za godne uwagi przez niemuzułmanów.

Jako umotywowanie podjętego w dziele zadania autor wysuwa okoliczność, iż w ostatnich czasach islam wkracza ponownie z zaskakującą żywotnością" na widownię światową jako siła polityczna, gospodarcza i kulturalna.

Całość dzieła składa się z czterech zeszytów (Lieferungen), których podział graficzny nie pokrywa się ściśle z podziałem treści. Spis rzeczy podany jest dopiero na początku czwartego zeszytu (s. V—XXIV). „Zagadnienia wstępne" dotyczą m. in. nazw i podstaw dogmatyki islamu, ich podłoża historycznego i pojęć filozoficznych zastosowanych w doktrynie (przedmiot wiedzy ludzkiej, analiza pojęć „niemożliwe", „możliwe", „konieczne", substancja, przypadłości).

Zasadniczy podział treści doktrynalnej islamu zastosowany przez Stiegleckera — to rozróżnienie między dogmatyką „spekulatywną" a dogmatyką „objawioną". W ramach „dogmatyki spekulatywnej" autor omawia takie kwestie jak: predykaty Boga (negatywne i pozytywne), dzieła Boga, imiona Boga. „Dogmatyka objawiona" natomiast (Samiyat) obejmuje kolejno : naukę o prorocत्वie (profetyzmie) — ogólną oraz o poszczególnych prorokach, w ramach czego zawarte jest także polemiczne ujęcie kwestii Jezusa Syna Maryi oraz Muhammada; zagadnienie „prawd objawionych" (o wierze i jej źródłach, o grzechu, o duszy i duchu, problem czci świętych i czcigodnych (Karamât), o aniołach, dzinnach i szatanie). Ostatni dział obejmuje zagadnienia eschatologiczne. Jako uzupełnienie podany jest wykaz nazwisk i przedmiotów wraz z kluczem transkrypcji wyrazów arabskich.

Autor przedstawia zasadniczo najbardziej charakterystyczne, symptomatyczne i reprezentatywne nauki starszych i nowszych autorów muzułmańskich, uchodzących za miarodajnych przedstawicieli oficjalnej doktryny islamu, nie wskazując jednakże odnośnych miejsc źródłowych. Poszczególne tezy ujęte są syntetycznie jako zagadnienia przy jednoczesnym analitycznym ujęciu argumentacji. W referacie rozróż-

nione są najważniejsze kierunki i szkoły teologów islamu, jak asharytów, mutazylitów, których argumenty przytaczane są w ograniczonym lecz dostatecznym zakresie. Pominięte są natomiast w zasadzie poglądy przedstawicieli sekt mużułmańskich (szytów), o których jedynie wspomniane jest marginesowo.

Zagadnienia historyczne, psychologiczne i apologetyczne włączone są w system doktrynalny dzięki czemu ogólny układ książki różni się od wydawanych w ostatnich latach kompendiów popularno-naukowych o islamie, w których zasadą konstrukcji była nie tyle istota systemu doktrynalnego ile fenomenologia (historia, praktyki, struktura socjalna), a zagadnienia ściśle doktrynalne traktowane były raczej powierzchownie i ubocznie.

W przedstawieniu stanowiska mużułmańskiego w najbardziej spornych i drażliwych kwestiach polemicznych z chrystianizmem, w zakresie np. problemu trynitarne, chrystologiczne i soteriologiczne Stieglecker cytuje poglądy takich autorów mużułmańskich jak Al-Qarafi, Hassan Ibn Ayyub (n. b. chrześcijanin nawrócony na islam), Dhail al-Fariq, traktując ich jako reprezentatywnych dla oficjalnej nauki mużułmańskiej. Natomiast w przedkładaniu kontrargumentów chrześcijańskich w tychże kwestiach Stieglecker mówi bądź ogólnie o „chrześcijanach”, bądź też powołuje się na poglądy np. Pawła Rahiba (Darlegung der christlichen Glaubenslehre(—) 263—265), który nie może być wyłącznym reprezentatywnym przedstawicielem chrześcijańskiego stanowiska w polemikach z islamem.

Zestawienie dyskusji zwłaszcza na tematy trynitarne i chrysologiczne prowadzi u Stiegleckera do sytuacji, w której ostateczna przeważka pozostaje jak gdyby po stronie mużułmańskiej: ich argumentacja przedstawia się jako decydująco przekonywująca. Wrażenie takie pozostaje u czytelnika nie tyle pod wpływem wartości obiektywnej samych argumentów, ile ze sposobu, w jaki przez Stiegleckera zostały one zestawione. Cierpi na tym poniekąd pełny obiektywizm pracy, który był naczelnym założeniem autora.

Mimo to książka Stiegleckera jest bodajże jednym z nielicznych w ostatnich latach opracowań doktryny islamu przez autora nie-muzułmanina, gdzie polemika islamizm-chrystianizm przedstawiona jest bez uczuciowego zaangażowania się referenta z jednoczesnym zachowaniem wszechstronności i wnikliwości ujmowania poszczególnych zagadnień. Cytaty służące do zobrazowania poszczególnych tez dogmatycznych oraz poparcia argumentów dobrane są trafnie wyczerpująco a zarazem bez dłużyzn i powtórzeń, tak charakterystycznych dla dawnych autorów arabskich. Liczne cytaty z Koranu pozwalają poznać fragmenty tej księgi według systematyki poszczególnych zagadnień. Podobne znaczenie wyjaśniające stanowiska teologów i apologetów mużułmańskich zawierają cytaty fragmentów z ich dzieł. Autor

nie ogranicza się jedynie do polemik z okresu średniowiecza, jakkolwiek je faworyzuje, a zapoznaje czytelnika również z najnowszymi dyskusjami.

Lektura dzieła Stiegleckera pozwala zauważyć, iż część poświęcona „dogmatyce spekulatywnej” zawiera doktrynę muzułmańską opartą o podstawę filozoficzną, racjonalną, przyczem widoczny jest niwątpliwy wpływ systemów filozoficznych najbardziej reprezentatywnych dla świata islamu z okresu pierwszych wieków rozkwitu tej religii. Zarówno system pojęć ja i terminów filozoficznych zastosowanych w teologii islamu z jednej strony jest śladem wpływów wczesno-islamistycznych systemów filozoficznych oraz ich prekursorów greckich jak z drugiej strony zdradza pewne pokrewieństwo z systemem pojęć i terminów filozoficznych stosowanych przez chrześcijańską scholastykę w teologii oczywiście dzięki zapożyczeniom od Arabów. Stąd też — rozbieżności między teologią (spekulatywną) islamu a teologią chrystianizmu nie uwidaczniają się tak jaskrawie jak w zakresie „dogmatyki objawionej”, szczególnie w zakresie np. tez trynitarnych i chrystologicznych. Również zasadnicze założenia eschatologii islamu zbieżne są poniekąd z eschatologią chrześcijańską jeśli pominąć oczywiście pewne mniej istotne szczegóły, w których różnice są wyraźne.

Stieglecker stara się przy referowaniu dyskusji i polemik islamu z chrystianizmem naświetlić ich przebieg na tyle rzeczowo, bezstronnie i dokładnie, aby umożliwić w przyszłości nawiązanie ewentualnego dialogu naukowego, dającego perspektywę wzajemnego zrozumienia i tolerancji między przedstawicielami i wyznawcami obydwu religii. W okresie wzrostu tendencji zmierzających do zapoczątkowania tego rodzaju utrzymanych w życzliwej atmosferze kontaktów naukowych dzieło Stiegleckera poza swą wartością ściśle naukową jest cenną pozycją mogącą ułatwić zbliżenie wzajemne stron dotychczas usposobionych niechętnie względem siebie.

Jakkolwiek Stieglecker omówił wszystkie tezy doktrynalne islamu w sposób możliwie dokładny i wszechstronny, to jednak poszczególne zagadnienia godną są jeszcze pogłębienia monograficznego, zwłaszcza w ujęciu krytyczno-apologetycznym opartym o zdobycze wiedzy współczesnej w zakresie głównie psychologii (problem profetyzmu Muhammada) i socjologii (problem aktualnej ekspansji islamu).